

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת שופטים ל' אב תשע"ז,
גיליון נושא.

גליון נושא:

הטבת חלום

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

פנינים

ניתוק הנשמה מהגוף

שינה: הסבר לגילויים הנבואיים באמצעות החלומות, מבאר הרמח"ל בספרו דרך ה', כי בזמן השינה האדם מתנתק מהחומר הגשמי, ובשל כך יש לחלק הנפשי שבאדם "עסק וענין עם הרוחניים".

גם בשו"ת התשב"ץ מבאר את הסיבות "המחקריות" מדוע חלק מהחלומות "צודקים", וחלק לא.

דבר נורא, כתב באורחות צדיקים (שער האמת), לפי שאין כל המחשבות אמת, על כן אין כל החלומות אמת. ומי שמרגיל עצמו שיהיו כל מחשבותיו אמת בחינת וְדַבֵּר אֱמֶת בְּלִבָּבוֹ (תהלים טו ב), גם בלילה יראה מראות אמת וידע העתידות כמו המלאכים עכ"ל.

וכתב על כך במכתב מאליהו (חלק ד' עמוד קסד) מכאן שכערך אמיתת מחשבותיו ביום כך יהיו חלומותיו אמת בלילה, וכשיפשפש במעשיו ידע את ערך חלומו. ואם יתחזק האדם זמן רב במדת האמת, ואחר כך יתפלל על חלום לברר האמת, אפשר שיסייעו לו מן השמים להשיגו.

מכירת חלום: כתב בספר חסידים כי רשאי למכור חלום רע לנכרי, ויועיל לו להינצל מרוע החלום, כי רעת החלום תעבור ותתקיים בקונה, ומביא שם מעשה שכן היה. ❖

אחד משישים לנבואה

משמעות החלומות והיחס אליהם, דורשת עיון מעמיק, האם צריך לחשוש ולהתחשב בהם, או לא. מצינו חלומות שהם 'אחד משישים בנבואה', ומאידך ישנם 'חלומות שוא'.

נבואה: מצד אחד, מקרא מלא בספר איוב "בַּחֲלוֹם חִזְיוֹן לַיְלָה בְּנִפְל תִּרְדָּמָה עַל אַנְשִׁים בְּתַנּוּמוֹת עָלֵי מִשְׁכָּב, אִזּוּ יִגְלֶה אֶזְזוֹן אַנְשִׁים וּבְמִסְרָם יִחְתָּם". ופירש במצודות, שהקב"ה מראה לאדם בחלומו, דברים הדומים למה שנגזר עליו בשמים, כדי שיחזור בתשובה.

ובגמ' (ברכות נז): כתוב, שחלום אחד משישים לנבואה. עוד אמרו בגמ' (ברכות נה.) שהפסוק 'וְהָאֱלֹקִים עֹשֶׂה שְׂיִרְאוּ מִלְּפָנָיו' (קהלת ג, יד), אמר רבי יוחנן, זה חלום רע', ופירש רש"י שמיראת החלום ישוב ויכנע. ועוד אמרו שם (ברכות נה:) שאין מראים לאדם טוב חלום טוב, ופירש רש"י כדי שעל ידי החלום הרע ידאג ולא יחטא, וגם שיכפר לו עצבונו. ומבואר כי תכלית החלומות כדי לאותת לאדם לחזור בתשובה. ועוד אמרו שם, כי 'חלום טוב צריך רחמים', ופירש רש"י דהיינו שצריך לבקש רחמים שיבואו חלומות טובים, לפי שהם בידו של הקב"ה, ואין הם יכולים לבוא אלא ברשותו.

1. נחלמות השוא ידברו

שוא: מאידך בהמשך הגמ' בברכות (נה:) מובא כי יש חלומות אשר אינם אלא דברי שוא כמסופר על שמואל כשראה חלום רע, אמר וְחַלְמוֹת הַשְּׂוֹא יִדְבְּרוּ (זכריה י, כ). וכשראה חלום טוב אמר, וכי חלמות השוא ידברו, והרי כתוב (במדבר יב, ו) בַּחֲלוֹם אֶדְבֵּר בּוֹ. וכן רבא שאל סתירה מהפסוק בַּחֲלוֹם אֶדְבֵּר בּוֹ, ומאידך כתוב וְחַלְמוֹת הַשְּׂוֹא יִדְבְּרוּ. ותירץ, כאן על ידי מלאך, וכאן על ידי שד. ומובא בגמרא שם, כי 'אין מראים לו לאדם, אלא מהרהורי לבו', ופירש רש"י שהרהורי ליבו היינו מה שהוא מהרהר ביום. ועוד אמר רבי יוחנן (ברכות נה.) בשם רבי שמעון בן יוחאי, כמו שאי אפשר לבר של תבואה בלי תבן, כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים.

וכתב בספר שיח תפילה (שער י דברי חלומות) שמצינו חילוק בין כמה סוגי חלומות; א. חלום שבא מהרהורי לבו של אדם, אין בו ממש. ב. חלום שהוא מעין נבואה, הוא אמת. ג. חלומות שהולכים לפי הפתרון. ד. חלומות שמתקיימים בכל אופן.

2. הטבת חלום בפני שלשה

דבר מצוי הוא, שחולמים בלילה חלומות לא נעימים, המבשרים על צער, חולי או מוות רחמנא ליצלן, או חלומות אחרים, שחז"ל קיבלו שהם צריכים תיקון כמבואר בשו"ע (סימן רפח סעיף ה), וקמים בבוקר בהרגשה עגומה, שהרי יש חלומות שמתקיימים, בבחינת 'אחד משישים בנבואה'. הרבה שקדו חז"ל על תיקון החלומות הרעים, והקדישו לזה סוגיא ארוכה בגמ' בפרק הרואה (ברכות דף נה. ואילך) ועוד כמה מקומות בש"ס, ואף השו"ע דן בשלושה מקומות (או"ח סימנים קל, רכ, רפח) בעצות העיקריות 'להיטיב' את החלומות, כפי שנאמרו בסוגיות הגמרא והראשונים. העצה הראשונה בגמ' (ברכות נה:) הובא בשו"ע (סימן רכ) ובפוסקים, הרואה חלום ונפשו עגומה עליו, יטיבנו בפני שלושה אוהביו, ויאמר להם, 'חלמא טבא חזאי' והם יאמרו לו טבא הוא וטבא ליהוי.

ובאמת צריך להבין, מה סוד כוחה של 'הטבת החלום', להפוך חלום רע לטוב. והדברים מתבארים על פי הגמרא בברכות (שם) "כל החלומות הולכים אחר הפה", והיינו שהפתרון משפיע על הגשמת החלום לטובה. ומטעם זה, כאשר היה מתעורר שמואל לאחר שחלם חלום רע, היה אומר וְחַלְמוֹת הַשָּׁמַיִם יִדְבְּרוּ (זכריה י' ב'), וכשהתעורר לאחר שחלם חלום טוב היה אומר: "וכי החלומות שוא ידברו, והכתיב בַּחֲלוֹם אֶדְבָּר בּוֹ (במדבר יב ו). וביאר המהרש"א (שם) "ואין זה דבר זר לקבל כי כמו שמצינו שיש כח בנפש האדם לפעול בעין טובה לטוב, כדכתיב טוב עין הוא יברך, וכן להיפך בעין רעה כבלעם, וכדומה בדיבור קל, כמו שאמרו בגמרא 'אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך'. כך גם ניתן כח לפה, להוליך החלום כפי פתרונו. הרשב"א (סימן תח) מפרש את יסודות הדברים, שהשפעת פתרון החלומות על התגשמותם, נובע מכח "סגולות" ו'דברים נעלמים שלא נתבארה לנו סיבתם". ומכיון שיש כח לפתור את החלומות לטובה, כאשר בא 'להיטיב' את החלום בפני שלושה אנשים, ואומר להם "חלמא טבא חזאי", והם משיבים לו "טבא הוא וטבא להוי", הם הופכים בכך את החלום מרע לטוב.

פתרון לטובה: דרך נוספת להטבה, שיספר לתלמיד חכם את חלומו, ויפתור לו אותו לטובה. וכתב בספר משנת החלומות (סעיף יב) שזה בתנאי שהפתרון הולם את החלום, ויתקבל על לב החולם. דיני הטבת חלום - מפורשים בשו"ע (סימן רכ סעיף א) ובמשנה ברורה (שם). והשו"ע כתב שיטיב את החלומות בפני שלושה שאוהבים אותו. ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' סימן רנו) הביא שהגרי"ז מבריסק נהג להקפיד מאד על כך שיהיו אוהביו. וכתב עוד, שהיה מיטיב בפני בניו, היות ואין ענין שלא להיטיב את החלומות בפני קרוביו, כי השלושה שמיטיבים, אין הם בגדר 'בית דין'. וכתב המשנה ברורה (ס"ק כ) "טוב שייטיב בשחרית, כי זריזין מקדימין למצוה". ועוד כתב (שם ס"ק ג) שמצוה להיות בין השלושה שמיטיבים, מפני שמשיב את נפשו בזה.

עיינ בספר משנת החלומות הלכות הטבת חלום, ובספר שיח תפילה (שער י' דברי חלומות אות ח-ט) ובפסקי תשובות (סימן רכ אות ג) סיכום הדינים; בפני מי מטיבים את החלום, נשים בהטבת חלום, הטבת חלום בשבת, חלם חלום רע על חברו מי מטיב את החלום. ועוד.

3. תפילה

בהמשך הסוגיא בברכות יש דרך נוספת להטבת חלומות, למי שראה חלום ולא ידע מה ראה, יעמוד לפני הכהנים כשנושאים את כפיהם ויאמר כך: "ריבוננו של עולם אני שלך וחלומותי שלך, חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא, בין שחלמתי אני לעצמי, ובין שחלמו לי חברי, ובין שחלמתי על אחרים, אם טובים הם, חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף, ואם צריכים רפואה, רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו, וכמרים מצרעתה, וכחזקיהו מחליו, וכמי יריחו על ידי אלישע, וכשם שהפכת קללת

סדר הטבת חלום

היראת חלום ונפשו ענומה עליו ישיבו בני ג' האוהבין אותו ואפילו היריבות. יפה תענית ותשובה עמו לבטל חלום רע¹ "דוקא בו ביום, ומכל מקום אין מחויב להתענות אלא היא רשות. חלום טוב יספרנו לאהביו ויזכרו כרו שהקיים אבל חלום רע ח' אין לספרו ואין לזכרו:

בתחלה יאמרו המטיבין לחלום פסוק זה:

הָלֵא לְאֱלֹהִים פְּתוּנִים סִפְרוּ נָא לִי:

החולם אומר ג'פ' רצופים: **הֲלֵמָּא טָבָא חֲזָאִי:**

והמטיבין עונים ג'פ': **הֲלֵמָּא טָבָא חֲזָאִי:**

ומוסיפים ועונים פ"א:

הֲלֵמָּא דִּידָךְ טָבָא חֲזָאִי וְטָבָא לְתוֹרַי. רַחֲמֵנָּא לְשִׁנְתָּ לְטָב. שְׁבַע זְמַנִּין לְגִזְרוּי עֲלֵה מִן שְׁמַיָּא דְלִמְנוּי טָבָא וְלִמְנוּי טָבָא. טָבָא חֲזָאִי וְטָבָא לְמְנוּי:

בשעה שמטיבין לו יתודה החולם ואמר:

הֲמֵאֲתַי עָוִיתִי. פְּשַׁעְתִּי. עֲבַרְתִּי עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה:

אחר כך תור החולם ואומר ג'פ' חלמא וכו' והמטיבין עונים ג'פ' חלמא וכו' ופ"א חלמא דידך וכו'. ככה יאמרו החולם והמטיבין זה המסר עד שמנא החולם אומר כ"א פעמים חלמא טבא חזאי וכן המטיבין:

ואחר כך יאמרו המטיבין ג' הפכות ג' פדיונות ג' שלומות והחולם אומר עתה בלחש:

הַפְּכֵת מַסְפְּדִי לְמַחֹל לִי. פַתַּחְתָּ שְׁקִי וְתִאֲזַרְנִי שְׂמַחְתָּ: אִזְ תִּשְׂמַח בְּתוֹלַת מַחֹלִל. וְיִחַרְרִים וְזָנְגִים יִחַדּוּ. וְהַפְּכֵתִי אֶקְלַם לְשִׁשֹּׁן וְנִתְקַמְתִּים וְשִׂמְחֵתִים

עמוד מס 586 ומירות לשבת עם ילקוט עיר התמרים: לקט חיבורים (1) הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בלעם הרשע לברכה, כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה". ומסיים יחד עם הכהנים, כדי שהציבור יענה אמן. או שיאמר 'אדיר במרום' כמודפס בסידורים, בברכת שים שלום.

ומבואר במדרש (שיר השירים רבה פרק ג) על הפסוק הַנָּה מָטְתוּ שְׁלֹשְׁמָה, שבשישים אותיות שבברכת כהנים כל אחד מהם נזכר בו שם ד', יְבָרְכֶךָ ה', יָאֵר ה', יִשָּׂא ה', והם נלחמים במזיקים שבעולם, ואפילו אם רואה בחלום חרב שחותכת את ירכו, ילך לבית הכנסת, וישמע ברכת כהנים, וינצל מכל דבר רע.

והקשו תוס' (סוטה דף מ. ד"ה כל) איך התירו לומר תפילה, בשעה שהכהנים מברכים, 'כלום יש לך עבד, שמברכים אותנו ואינו מאזין? ותירצו, משום סכנה התירו, שמא אחר מתרץ הבית יוסף (או"ח סוף סימן קל) בשם שו"ת מהרי"ל (סימן קמח) שבכך שמראה עצמו שמקבל את ברכת כהנים, נחשב שמקשיב לו, ולכן אמר לו, שיתקיים בו ברכת כהנים, ויתהפך חלומו. וביאר הבית יוסף: שיש לברכת כהנים כח, לתקן חלום רע, וכשמתפללים על החלום באותה שעה, הוא נחשב מענין ברכת כהנים, ונקרא 'עבד שרבו מברכו, והוא מאזין לו ומסביר לו פנים'.

בשו"ע (או"ח סימן קל) וברמ"א (סימן קכח סעיף מה) מביאים את דיני אמירת 'ריבוננו של עולם' בנשיאת כפים, ובמשנה ברורה וביאור הלכה כתבו שזמן אמירת ה'ריבוננו של עולם' בברכת כהנים: ביום טוב (שרק אז נושאים כפים בחו"ל), הוא כאשר הכהנים מנגנים במילה האחרונה של כל פסוק. וכתב הג"ד יהודה טשזנר שליט"א (שיח תפילה) שבארץ ישראל שהכהנים נושאים כפיהם גם בימות החול אך אינם מנגנים את הברכת כהנים, לכן יאמר 'רבונו של עולם' בין התיבות של הכהנים. ומי שקשה לו, יאמרו בשעת הדחק עם הברכת כהנים, או כשהש"ץ אומר שים שלום [וכן כשאין נשיאת כפים, יאמר 'רבונו של עולם' בזמן שהש"ץ אומר שים שלום].

4. תענית

הגמ' במסכת שבת ובמסכת תענית, אומרת 'פה תענית לחלום כאש לנעורת'. וכתב הריטב"א אם בא לו בחלום דבר שנוגע לחייו, ורואה שהוא נבהל ונפחד, צריך להתייחס אליו, כי הוא ודאי הערה מהשמים כדי שיחפש במעשיו ויחזור בתשובה. ולפיכך, ראוי לו להתענות ולחזור בתשובה. והיא מועילה לבטל הגזירה לגמרי, שלא ישאר ממנה כלום, כמו שאש מכלה צמר במהרה עד הסוף. ולפי זה ביאר הריטב"א, שלכן צריך להתענות בו ביום, כי אם יתעכב, יסור הפחד מלבנו, ולא יעשה תשובה גמורה, וגם כדי להראות שהוא מתייחס להערה משמים, כי אם יתעכב, לא יחזור בתשובה כראוי. ולכן מותר להתענות אף בשבת, ולא עוד אלא שכל היושב בתענית חלום בשבת (עיין תוס'), קורעים לו גזר דין של שבעים שנה. אמנם המתענה בשבת, צריך להתענות תענית נוספת לאחר השבת, לכפר על מה שביטל עונג שבת בתעניתו.

וכתבו הפוסקים בענין זה שמי שלא מקפיד, לא מקפידים איתו, ולא יתענה, אלא עדיף להרבות בתורה ובמצוות, מלעשות צומות וסיגופים. והוסיפו שלתענית זו אין צריך קבלה מבעוד יום, אלא יתענה בו ביום. ובשבת, רק אם נפשו עגומה עליו ביותר יצום, ואחר השבת יצום עוד יום אחד, על כך שביטל עונג שבת.

ומבואר שעיקר התענית חלום היא לעורר את האדם לשוב בתשובה, שאז יכופרו עוונותיו, ויקרע גזר דינו הרע שבישרוהו בחלומו. וכן הביא המשנ"ב בשם הספר חסידים שתענית מועיל דווקא כשעושה תשובה עמו. כמו קרבן על חטא, שאינו מועיל בלי תשובה, שנאמר (משלי כא כז) זָבַח רְשָׁעִים תוֹעֵבָה.

ומכל מקום כתב (הרשב"א בתשובה סימן קלב) שתענית חלום אינה חיוב אלא רשות, וכן פסק המשנ"ב.

בספר משנת החלומות כתב עוד דרכים להטבת חלומות; יחזור בתשובה, ירבה בצדקה, תענית דיבור, טבילה במקוה, עשיית כפרות, ימנע מסיפור החלום, מי שלא מקפיד על החלומות הרעים ואינו חושש מהם, אין מקפידים איתו מן השמים, ואין לו לירא מהם.

5. היחס לחלומות ותקנתם בזמנינו

בלשון הגמרא והשו"ע מבואר שהטבת חלום ותענית, היא רק למי 'שנפשו עגומה עליו', והריטב"א כתב שחלום שמפחידו ומצטער עליו צריך לתקנו. כלומר שמזלו מרגיש, שיש בחלום הזה ממש. ומוסיף בספר שיח תפילה (הערה 54) במה שמצוי שאנשים אינם רגועים, כי חלמו חלום ואינם יודעים האם צריך להיטיב את חלומם, והכלל בזה, שצריך שחלומו יהיה כמו החלום של פרעה מלך מצרים, שכתוב בו (ריש פרשת מקץ) וַיְהִי בַבֶּקֶר וַתִּפְּעַם רֹחוֹ. ופירש רש"י מקשקשת בתוכו כפעמון. הרי לנו שרק מי שאין מנוחה לנפשו, צריך לתקן את החלום, שאז זה בחינת נבואה.

וכתבו האחרונים שאנשים חלושים לא יצומו, אלא יפדו עצמם בממון. ובפרט בזמננו שיש הסתר פנים, ולא מצוי שחולמים חלומות שנאמר עליהם שהם 'אחד משישים בנבואה'. ועל כן אין לדאוג מחלומות, כי בדרך כלל הם רק מהרהורי לבו [ממה ששמע או דיבר במשך היום], ועל כן אין להתענות תענית חלום בזמן הזה. וכן כותב החזון איש (קובץ אגרות חלק ב' סימן קמט), שפעמים רבות חלם חלומות, מאלו שמפורש בשו"ע שיש להתענות אחריהם, ולא צם, אלא אמר את הרבש"ע בברכת כהנים, או הטבת חלום. ועיין עוד בארחות רבינו (חלק ג' עמוד ריג) בשם החזו"א.

וכפי שכותב הג"ר דב יפה שליט"א ששמע מהחזון איש, שכיום אנשים חושבים הרבה ביום, ולכן חולמים על זה בלילה, ואין בחלומותיהם ממש. ומלקטי זמננו כתבו, שבאופן שחושש מחלום, יטיבנו בפני שלושה, ויאמר ה'רבונו של עולם' בברכת כהנים, יתענה תענית דיבור ויתן צדקה, אך לא יתענה.

עצות להינצל מחלומות רעים: בספר שיח תפילה (אות יב) כתב, שילך לישון מתוך שמחה של דברי תורה, ויקרא קריאת שמע בכוונה, וכמו שתיקנו חז"ל בברכת המפיל "וְאֵל יְבַהֲלוּנִי רַעִיוֹנֵי וְחִלּוּמוֹת רָעִים וְהִרְהוּרִים רָעִים", ואז לא יחלום חלומות רעים.

סיכום הגיליון:

6. דינים העולים

יש כמה סוגי חלומות; א. חלום שבא מהרהורי לבו של אדם, אין בו ממש. ב. חלום שהוא מעין נבואה, והוא אמת. ג. חלומות שהולכים לפי הפתרון. ד. חלומות שמתקיימים בכל אופן.

חלום שאדם מצטער עליו ונפשו עגומה עליו שלא ינזק, צריך לתקנו באחד מהאופנים הבאים. תפילה, הטבת חלום, תענית חלום. ❖

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת האשה החשובה מרת מלכה בת רבי חיים ע"ה נלב"ע יח אב ת.נ.צ.ב.ה.

נ"י: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

השבת פעקאל'ך לקטן – גיטין דף סה.

אפשרות הנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'. וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

ניתן להשיג

חוברת

יציאה לחוץ לארץ

(גיליונות 75-72)

המחיר 2 שקל